

LexicoNordica

Forfatter:	Sven-Göran Malmgren	
Anmeldt værk:	<i>Carl-Erik Lundblad: Handledning till Svenska Akademiens ordbok.</i> Stockholm: Norstedts 1992.	
Kilde:	LexicoNordica 1, 1994, s. 263-266	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sven-Göran Malmgren

Carl-Erik Lundblad: *Handledning till Svenska Akademiens ordbok*. Stockholm: Norstedts 1992. Pris ca 112:-.

För snart 30 år sedan utkom Sven Ekbo och Bengt Lomans lilla bok *Vägledning till Svenska Akademiens ordbok* (1965). Den var, som framgår av förordet, avsedd att utgöra "en elementär vägledning för studier i vår stora historiska ordbok", men dessutom ville författarna behandla vissa grundläggande problem inom den lexikografiska semantiken, såsom betydelseanalys och betydelseutveckling. Boken har kommit att tillhöra standardverken inom den metalexikografiska litteraturen i Sverige, kanske minst lika mycket tack vare de teoretiska avsnitten som på grund av de mer renodlat handboksbetonade delarna. Om man bortser från en mycket fyllig avdelning med övningsuppgifter är det i själva verket bara ett av bokens fem kapitel – kap. 2 – som ger direkt hjälp till SAOB-användaren att förstå och hitta rätt i ordboksartiklarna. Övriga kapitel behandlar och diskuterar, mestadels på ett ytterst intressant sätt, betydelseutveckling, betydelseanalys, nya uppgifter för historisk lexikografi och ordbokens historik. Det är emellertid uppenbart att långt ifrån alla finesser och konventioner i SAOB:s komplicerade beskrivningssystem kunnat rymmas på de 25 sidorna i kap. 2.

Den bok som här ska recenserars, Carl-Erik Lundbladhs *Handledning till Svenska Akademiens ordbok* (1992), är en mer renodlad praktisk handledning än den äldre boken. Den innehåller i stort sett ingen motsvarighet till de teoretiska avsnitten i Ekbo & Loman (1965) utan koncentrerar sig nästan helt på att hjälpa läsaren att hitta rätt i ordboken. Man kan säga att boken har sitt främsta värde som kraftig utvidgning av kap. 2 i Ekbo & Loman (1965). Mycket av det som inte rymdes där behandlas på de ca 70 sidorna i kap. 2–9 i Lundbladhs bok. I olika kapitel behandlas SAOB:s beskrivningsspråk när det gäller böjning, uttal, etymologi, betydelse etc.

Som sig bör ligger tyngdpunkten på betydelsebeskrivningen (det 40-sidiga kap. 3). Efter en genomgång av principerna för uppdelningen av betydelser i huvudmoment och undermoment ägnas i stort sett resten av kapitlet åt att förklara och exemplifiera SAOB:s elaborerade och exakta terminologiska apparat. Det är en mycket nyttig genomgång, i synnerhet som SAOB:s användning av termerna ibland kan vara en smula speciell. Lundblad, själv ordboksredaktör på SAOB liksom tidigare Ekbo (ordbokschef) och Loman, redogör i stort sett lojalt och utan kommentarer för SAOB-bruket. Någon gång framskyftar en kritisk inställning, främst kanske när det gäller bruket av termen *överfört* (eller *överförd*

användning), som också måste sägas vara originellt (s. 28). I ett par andra fall saknar man kanske en kommentar. I samband med behandlingen av termen *subjektsväxling* (s. 27) väntar sig läsaren nog ett omnämnande av pendangen *objektsväxling*. Det är möjligt att denna term inte används i SAOB, men detta är i så fall överraskande och värt att kommenteras. En i sammanhanget viktig term, som bevisligen används i SAOB – t.ex. i artikeln **likgiltig** – men inte heller nämns av Lundbladh, är *konstruktionsväxling*.

Lundbladhs genomgång är grundlig, klar och lättfattlig. För många läsare är det nog snarast ett plus, att han inte som Ekbo och Loman skriver med många års lexikografisk verksamhet i ryggen utan, för att citera förordet, "är en relativt ny och intensiv användare av Svenska Akademiens ordbok". En stor fördel med boken är de generösa utdragen ur ordboksartiklar, med pilar som tydligt visar var de olika exemplen på de företeelser som behandlas i texten står att finna. Så här kan det se ut:

SKIFTA *fi³ta², v.¹ -ade; [...]*
 13) [...]
 e) ss. vbalsbst. *-ning*, om det förhållandet ← förhållandet
 att ngt företeer l. utvecklar l. framträder med ett
 (skimrande, glänsande) färgspel (se d. o. 1) l. ett
 skimrande i olika färger l. färgnyanser l. (kon- ← konkretare
 kretare) om färgnyans l. schattering o. d. Färgernas
 skiftning. NORDFORSS (1805). Den granna skiftning,
 som löfvet höstetid antager. ABELIN VT: 59 (1903).
 Prästgården .. liknade ett gammalt skrin .., och locket
 var ett underbart tegeltak, som i de skönaste skiftningar
 upprepade alla naturens färger i grönt och brunt. WÄG-
 NER *Silu*. 5 (1924). Bergens skiftning i färg från violens
 till djupaste indigo. TAUBE *Svärmerier* 41 (1946).

Figur 1: Ur artikeln **skifta** i SAOB enl. s. 34 i Lundbladhs bok

Exemplen är mestadels välvalda och tydliga. Ett undantag utgör dock enligt min mening exemplifieringen av SAOB:s användning av prepositionen *om* som inledare till (pseudo-)definitioner (s. 36f.). Huvudprincipen är att *om* används när den följande definitionen inte är utbytbar i satsammanshang mot det definierade ordet. Typexemplet är när huvudordet i definitionen av ett substantiv står i bestämd form eller plural. Lundbladh hämtar sina exempel bl.a. från femte betydelsemomentet av ordet *spets*, som definieras "om (liten) tillsats av sprit till kaffe l. vin l. av konjak till punsch o.d. /.../". För läsaren är det i varje fall inte omedelbart uppenbart att *om* här är nödvändigt – själva definitionen förefaller rätt väl utbytbar. Detsamma gäller de följande exemplen, hämtade från artikeln **spiral**. Inom parentes sagt kan det f.ö. åtminstone för en utomstående förefalla som om SAOB ibland något överanvänder "brasklappen" *om*.

Det stora flertalet exempel är hämtade från artiklar på bokstaven *s*. Detta är naturligtvis bekvämast eftersom det är den bokstav som alla nu

verksamma redaktörer inklusive Lundbladh hela tiden har arbetat med. Av analoga orsaker börjar de flesta exempelorden i Ekbo & Loman (1965) på *r*. Och visst kan man hitta tillräckligt många goda exempel bland ord som börjar på dessa bokstäver. Men det kan inte förnekas att det skulle varit bättre med en större spridning över alfabetet på exempelartiklarna. Dels kanske det hade gått att hitta ännu bättre exempel, men framför allt finns nu risken att läsaren får intrycket att handbokens författare har riktigt god överblick endast över (en del av) den för tillfället aktuella bokstaven.

Så bara i korthet ytterligare ett par förslag till förbättringar som skulle kunna övervägas inför en eventuell andra upplaga. För det första är det synd att boken saknar övningsuppgifter. Det finns som sagt utmärkta övningsuppgifter i Ekbo & Loman (1965), men det troliga är väl att det i fortsättningen i första hand är Lundbladhs bok som kommer att användas i t.ex. universitetsundervisningen. För det andra kan det inte hjälpas att det ibland blir en smula mastigt att ta del av alla SAOB:s subtila konventioner. Texten skulle kunna lättas upp med lite insprängt stoff av den typ som förekommer i exempelvis kapitlet om betydelseutveckling i Ekbo & Loman (1965): exempel på en spännande betydelseutveckling, ett oväntat sent eller tidigt årtal för första belägg, en etymologi som ger läsaren en aha-upplevelse etc.

Slutligen må en liten anmärkning rörande SAOB i förhållande till andra svenska ordböcker tillåtas. Så här skriver Lundbladh (s. 4):

Man har knappast en ordbok av sådana dimensioner [som SAOB, min anm.] hemma i bokhyllan för att vid behov kunna ta reda på hur ett ord stavas eller vad ett främmande ord betyder. Då anlitar man lättast ordböcker som Svenska Akademiens ordlista eller Svensk ordbok. Om man däremot vill ha en detaljerad betydelsebeskrivning ska man använda SAOB. Och önskar man besked om ett ords äldre betydelse eller vill veta när ett ord eller en viss betydelse av ett ord uppträder första gången i svenskan, så är Svenska Akademiens ordbok oundgänglig.

Det finns givetvis ingenting att invända mot den sista meningen i citatet. Men i den näst sista meningen tycks Lundbladh inte avse den s.a.s. historiska dimensionen i SAOB utan faktiskt hävda att den som söker utförliga beskrivningar av centrala svenska ords **nutida** användning i första hand bör vända sig till SAOB. Utan att på något sätt ifrågasätta SAOB:s unika kvaliteter bör man dock hålla i minnet, dels att SAOB:s beskrivningar av åtminstone 75% av de hittills behandlade orden är mellan 30 och 100 år gamla, dels att Svensk ordbok, som apostroferas i citatet, har ambitionen att ge relativt uttömmande synkrona betydelsebeskrivningar av inte minst orden i det centrala svenska ordförrådet.

De invändningar som framförts här ser jag huvudsakligen som marginella, och de får inte undanskymma det viktigaste: vi har fått ett värde-

fullt hjälpmedel, förmodligen mer praktiskt användbart än Ekbo & Loman (1965), för att orientera oss i den enorma och ibland svåröverskådliga informationsmängden i SAOB.

Litteratur

Ekbo, Sven & Loman, Bengt 1965: *Vägledning till Svenska Akademiens ordbok*. Stockholm: Svenska Bokförlaget/Norstedts.

SAOB=*Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien*. Lund: Gleerups 1893-.

Svensk ordbok. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Stockholm: Esselte Studium 1986.